

A`jiniyaz atındag`ı No`kis ma`mleketlik pedagogikalıq
instituti

Baslawısh ta`lim fakul`teti

«Ana tilin oqıtıw metodikası»
pa`ninen

Kurs jumısı

3-b kurs

Tema: Woqi`w sabaqlarında wo`zbetinshe jumi`slardi`
sho`lkemlestiriw

Qabıllag`an:
Orınlag`an :

A.Najimova
Kartbaeva Umida

NO`KIS-2013-2014

Tema: Woqi`w sabaqlarinda wo`zbetinshe jumi`slardi` sho`lkemlestiriw

Kirisiw

1. Baslawi`sh klasslardi`n` woqi`w sabaqlari`nda wo`z betinshe jumi`slari`n sho`lkemlestiriw.

2. Wo`z betinshe jumi`slardi`n` ilimiy tiykarlari`

3. Woqiw sabaqlarinda do`retiwshilik tu`rindegi wo`z betinshe jumi`slardan paydalani`w

Juwmaqlaw

Paydalani`lg'an a`debiyatlar

Kirisiw

Ha`zirgi ku`nde ja`miyetimizdin` barli`q tarawları`nda bolg`ani` si`yaqli` ta`lim tarawı`nda da jan`alani`wlar a`melge asi`ri`lmaqta, jan`a pedagogikalı`q texnologiyalardan paydalandı`, wolar sabaqtı`n` si`pati`n asi`ri`wda, woqi`wshi`lardı`n` bilimin bekkemlewde u`lken ta`sirin tiygizbekte. Baslawi`sh klasslarda 1-klasstan aq test sorawları` u`stinde islew jolg`a qoyi`lg`an. Bul wo`zbetinshe jumi`s tu`rlerinin` biri boli`p yesaplanadı`. Woqi`w sabaqları`ni`n` si`pati`n asi`ri`wshi` jollardan biri bolg`an wo`zbetinshe jumi`s tu`rlerinen paydalani`p, woqi`wshi`ni`n` sabaqqa, kitap woqi`wg`a qi`zi`g`i`wshi`li`g`i` asi`ri`ladi`. Sonday-aq woqi`w sabaqları` arqali` iyelegen bilimleri basqa pa`nlerde de jaqsi` wo`zlestiriwge ali`p keledi.

Woqi`wshi`larda woqi`w – biliw ko`nlikpelerin payda etiwde wolardi` a`meliy xizmetke tartatug`i`n wo`zbetinshe jumi`slar u`lken rol woynaydı`.

Wo`z betinshe jumi`slar woqi`wshi`larda u`yrenilip ati`rg`an predmetke bolg`an qi`zi`g`i`wshi`li`q woyati`wda, wo`z u`stinde islew ko`nlikpelerin payda yetiwde u`lken a`hmiyetke iye.

1. Baslawi`sh klasslardi`n` oqi`w sabaqlari`nda o`z betinshe jumi`slari`n sho`lkemlestiriw.

Baslawi`sh klaslardag`i` oqi`w sabag`i`ni`n` maqsetlerinin` biri olda bolsa, baslawi`sh klass balalari`ni`n` o`zbetinshe kitap penen islese ali`w, o`zinshe islep u`yreniwi usag`an jumi`slari`n u`yretiwi boli`p esaplanadi`.

Bul wazi`ypani` ori`nlaw, a`sirese kishi jastag`i` balalarg`a ju`da qi`yi`n. Sebebi, olarda o`mir ta`jiriybeleri az. O`z betinshe kitap u`stinde jumi`s islep ketiwge de ko`nlikpegen. Soni`n` ushi`n bul jumi`sqa itibar berip qarawi` kerek. Oqi`wshi`lardi`n` o`z-betinshe jumi`si`-bilimdi ha`m sanani` bekkem iyelew, bag`darlama ko`leminde alatug`i`n bilimine ko`nligiw, ol boyi`nsha alg`an bilimin turmi`sta qollana ali`w, oni` o`zbetinshe paydalana ali`w ko`nlikpelerin ta`rbiyalaw jumi`slari`na baylani`sli` boladi`.

Baslawi`sh klaslarda oqi`wshi`lardi`n` o`zbetinshe isleytug`i`n jumi`slari`ni`n` ko`pshiligi shi`g`armalardi` shama menen bo`limlerge bo`lip, olarg`a at qoya biliw, tapsi`rmalardi` ori`nlaw, ol boyi`nsha suwretler sali`w, kitapta oqi`g`an, alg`an bilimlerine su`yene oti`ri`p, turmi`sta paydali` jumi`slar islew ha`m t b usag`an jumi`slardan ibarat.

Baslawi`sh klass balalari`n ele o`zinshe isley almaytug`i`ni`n esapqa ali`p, mug`allim bul u`stinde ko`nliktiriw ha`reketin ko`redi. Buni`n` ushi`n oqi`wshi`lar menen izbe-iz tu`rde shi`ni`g`i`wlar islep bari`w menen, olardi`n` ko`nligiwin keltirip shi`g`ari`wi` kerek.

Jas balalar o`zinshe jumi`s islewge qumar boladi`. Mine mug`allim usi` qumarli`li`qti` ta`rbiyalawi` , rawajlandi`ri`wi` kerek. Bul ushi`n balani`n` uqi`bi`n, qi`zi`g`i`wshi`li`g`i`n jas o`zgesheligin bilip sog`an sa`ykes jumi`slar ali`p barsa na`tiyjeli boladi`.

Oqi`w kitabi`ndag`i` balalardi`n` isleytug`i`n jumi`slari`na-kitap penen islesiw, mug`allimnin` berilgen sorawlari`na juwap izlew ta`sirli oqi`wg`a tayarli`q ko`riw, oqi`g`an shi`g`armalari`na temalar jazi`w, oni` bo`limlerge bo`liw,

og`an jobalar du`ziw, oqi`g`ani`na sorawlar tayarlaw qadag`alag`ani` boyi`nsha suwretler islew, sayahatta ko`rgeni menen oqi`g`ani`n sali`si`ti`ri`p, ondag`i` uqsasli`qlardi` taba biliw, ha`r qi`yli` do`retiwshilik jumi`slar u`stinde islew jumi`slari` jatadi`.

Buni` oqi`wshi` a`lipbe da`wirinde kespe ha`riplerden so`zler qurasti`ri`w qusag`an a`piwayi` jumi`slardan baslap, en` joqarg`i` do`retiwshilik jumi`slari`na shekemgi arali`qta, a`piwayi`dan quramali`g`a, jen`ilden awi`rg`a qaray degen ta`rtip penen jumi`s isleydi. Ma`selen 1-shi klassti`n` kitabi`ndag`i` «Qi`z benen ayi`w» ertegi boyi`nsha o`zbetinshe qanday jumi`slar uyi`mlasti`ri`wg`a bolatug`i`nli`g`i`n qarap ko`reyik. Mug`allim oqi`p beredi ha`m mi`nanday sorawlar taslaydi`.

- Qi`z ne sebep ayi`wdi`n` u`yine bari`p qaldi`?

- Ayi`w qi`zdi` ne ushi`n u`yine jibermeydi?

Oqi`wshi`lar bul berilgen sorawlarg`a kitaptan juwap izleydi. Oylanadi` ha`m shamasini`n` kelgen juwabi`n tawi`p beredi. Buni` balalar an`sat – aq isley aladi`. Mug`allim oqi`wshi`lardi`n` kitaptan paydalani`wi`na ruxsat etedi. Bunday jumi`slardi` islep bolg`annan keyin, mi`na berilgen su`wretlerge tiyisli atlari`n qoyi`p jazi`n`,-dep bir eki tapsi`rma berse boladi`. Buni` oqi`p bolg`annan keyin de islewi mu`mkin.

Bolmasa mug`allimnin` oqi`p bergeni`nen keyin-aq islep kete beredi. Sebebi, bul shi`g`armani`n` mazmuni` balalar ushi`n onsha qi`yi`n soqpaydi`. Bunday balalarg`a awi`r soqpaytug`i`n temalarg`a baylani`sli` sorawlar u`stinde jazba juwapqa da tayarlani`wi` mu`mkin. Bunday isti joqari` klaslarda ko`birek islew kerek. To`mengi klaslarda klasti`n` ku`shine qaray birli – yarim jen`il jumi`slar o`tkere berse boladi`.

Mug`allim shi`g`armani` oqi`p yamasa tu`sindirip bergen waqi`tta oqi`wshi`larg`a tek tu`sinikli boli`wi`n g`ana oylamay, al ha`r bir temani` tu`sindiriw menen birge balardi`n` aldi`na ku`shine sa`ykes wazi`ypalar qoyi`p bari`wi` kerek. Qoyi`lg`an wazi`ypa oqi`wshi`g`a qansha ani`q, tu`sinikli, sabaqti`n` mazmuni`na baylani`sli` boli`wi`na itibar beriw tiyis.

Sonda g`ana oqi`wshi` jumi`sti` i`qlasi` menen isleydi. Bul ushi`n mug`allim taza temag`a o`ter aldi`ndag`i` kiris so`zdi, usi` maqsetti iske asi`ri`wg`a bag`darlaw kerek.

Mug`allim joqari`dag`i`day sorawlarg`a juwap qaytari`w, og`an temalar tapti`ri`w menen qatar o`zbetinshe kitapti` oqi`wg`a da beriwi mu`mkin.

Bunday ayi`ri`m tapsi`rmalar beriledi. Ma`selen «Qasqi`r menen ti`rna» ti`msali`ndag`i` qasqi`rdi`n` qorg`awli`g`i`n ko`rsetetug`i`n qatarlardi` tabi`n`, yamasa qasqi`rdi`n` jawi`zli`q niyetindegi ko`rsetetug`i`n qatarlardi` tabi`n`, yamasa oqi`p, qasqi`rg`a si`patlama tayarlan` - degen usag`an jumi`slar beriledi. Mug`allim kitap boyi`nsha islegen o`zbetinshe jumi`sti` oqi`wshi`lar menen ol u`stinde gu`rrin` o`tkeriwi menen pitkeriwi kerek.

Oqi`wshi`lardi` kitap penen islewge u`yretiw oqi`wshi` ushi`n tek qi`zi`qli` g`ana boli`p qalmay, al keleshektegi jumi`s isley biliwinin` ti`rnag`i` boli`p tabiladi`. Sonli`qtan oqi`wshi`ni` kitap penen islewge u`yretkenimizdey, kitap tek oqi`w qurali` g`ana emes, keleshekke, ilimge, turmi`si`mi`zg`a da jol joba ekenligin uqti`ri`p bari`w menen jumi`si`mi`zg`a da usi` maqsetti ori`nlaw ushi`n bag`darlawi`mi`z kerek. Kitap penen balani`n` o`zinshe isley ali`wi`na u`yretiwimiz mug`allimnin` o`zine de bir qansha jen`illik tuwdi`radi`. Sonli`qtan birinshi klassta ko`birek qi`ynali`p, kitap penen islesiwdin`, oni` paydalani`wdi`n` jollari`n u`yretsek, keleshekke mug`allim tek balalarg`a is u`stinde basshi`li`q etiw menen shug`i`llanadi`. Ha`zir gey bir jerlerde ekinshi klasssta oqi`ytug`i`n ayi`ri`m balalarda kitap penen o`zbetinshe isley almaydi`. Bul a`depten balani`n` o`zbetinshe islewine kewil bo`lmey, ba`rha mug`allim oni` jetelep ju`rgenin` na`tiyjesinen usi`nday aqibetlerge ali`p kelgen ha`m keyin bala sog`an isenip ketken.

Balalardi`n` oqi`g`anlari`n turmi`sta ko`riw maqsetinde uyi`mlasti`ratug`i`n sayahat sabaqlari`nda da, o`zinshe jumi`s islewdir` ayi`ri`m basqi`shlari`n ori`nlaydi`. Bul ushi`n mug`allim aldi`n ala du`zilgen joba boyi`nsha islewi tiyis. Joba sabaqti`n` belgili bir maqsetine

baylani`slı` boli`wi` sha`rt. Sayahatqa shı`qqanda balalar mug`allimnin` bergin tapsi`rmalari`n ori`nlaw u`stinde isleydi, temag`a baylani`slı` materialllar ji`ynaydi`. Kelgennen keyin mug`allim balardi`n` isi boyi`nsha bir juwmaq shı`g`ari`wi` tiyis. Buni`n` ushi`n:

- Balalar, sayaxatta ko`rgenlerin`iz boyi`nsha gu`rrin`leseyik.
- Ba`ha`rde terekler qanday tu`ske enedi eken?
- Qanday quslar keledi?
- Adamlar ne menen shug`i`llanadi`?

- Bag`da qanday ja`nlikler ko`rdin`iz? - degen sorawlar berip, bul boyi`nsha juwaplar talap etiledi. Sorawlar o`tken materiallarga baylani`slı` bolsa balalar oqi`g`andag`i` esinde qalg`an materiallar menen baylani`sti`ri`p, ko`rgenlerin ayti`p beredi. Bul jag`daylar balalarda isshenlik tuwdi`radi`. Ko`pshilik mug`allimler balalarga o`z betinshe islew ushi`n belgili tapsi`rma berip te jiberedi. Mi`sali`, «Bag`» degen temalarga baylani`slı` balalardi`n` sol jumi`sqa o`zlerinin` qatnasi`wi`n, al «Quslar bizin` dosti`mi`z» degen temalardi` o`tkende quslarga uya islew, olardi` ku`tiw boyi`nsha tapsi`rmalar berip jiberiwge boladi`. Oqi`wshi`lardi`n` oqi`w sabag`i`nda isleytug`i`n o`zbetinshe jumi`slari`ni`n` bir tu`ri-ol da bolsa oqi`g`anlari`n jobalasti`ra biliw, bul jumi`s oqi`wshi`ni`n` turmi`si`ndag`i` en` qi`yi`n ha`m en` bir juwapkerli jumi`s. Sonli`qtan bunday jumi`sti` aldi` menen jen`ilden ha`m balani`n` ku`shi jeterli na`rselerden baslag`an jo`n boladi`.

Ali`mlardi`n` ko`rsetiwi boyi`nsha:

- 1- Oqi`g`an shı`g`armalari` boyi`nsha su`wretler sali`w (1-2 klasslarda)
- 2- Su`wretlerge o`zleri at tawi`p qoyi`w yamasa tekstten temalardi` tawi`p qoyi`w (1-2 klasslarda)
- 3- Mug`allim retine qaramay sorawlardi` aralasti`ri`p beredi, al oqi`wshi` soni` sol turi`si`nda reti menen jayg`asti`ri`w (2-3 klasslarda) usag`an jumi`slardi` islewge usi`nadi`.

4-Berilgen shi`g`armani` temalarg`a bo`limlerge bo`liw olarg`a atlar tawi`p qoyi`w h t b.

Bizin` mekteptegi a`meliy jumi`slari`mi`zda da bul jumi`slardi`n`birazi` ushi`rasadi`. Al bir qanshasi`n mug`allimler iske asi`rmaydi` bizdegi en`ko`p islenetug`i`n jumi`sti`n` tu`ri sorawlar du`ziwge, bo`limlerge bo`lip og`an atlar tawi`p qoyi`w usag`an isler menen g`ana shekleniw. Al, en` a`piwayi`, balalar ushi`n qi`zi`q – oqi`g`ani` boyi`nsha suwretler islew jumi`si` az qollani`ladi`. Buni` mug`allim ju`da jen`il, balalardi`n` qoli`nan keletug`i`n jumi`slardan baslap uyi`mlasti`ri`wg`a boladi`. En` da`slep o`zini`n` jaqsi` ko`rgenin baslasa da boladi`. Da`slep balalar bunday jumi`slarda ju`da qi`ynaladi`. Sebebi, balalar su`wretti jaqsi` sali`p bilmeydi. Sonli`qtan bul jag`dayda mug`allim o`zi ko`meklesip, da`slep ne islew kerek ekenligin ko`z aldi`na elesletiw tiyis, bul ushi`n:

- Qa`ne balalar bul oqi`g`an shi`g`arman`i`zda da`slep ne tuwrali` gu`rrin` etiledi?

- Onnan keyin ne tuwrali` gu`rrin` etiledi? – degen sorawlar menen gu`rrin`lesip, temalari`n ani`qlap ali`w kerek. Solay etip, bul boyi`nsha su`wret saldi`ri`w, olarg`a o`zlerinshe at tapti`ri`w ha`m t . b. jumi`slar isletiwge boladi`. Su`wretler sali`wda aldi` menen kitaplarg`a su`yenip, onnan keyin o`zinshe islew basqi`shi`na o`tiw kerek, tek kitaptan ko`shiriwshilik jumi`si` boli`p ketpewine ko`birek itibar beriw tiyis.

1.2. O'zbetinshe jumi'sti'n' ilimiy tiykarlari

Jas a'wladti` jetilisken rawajlang'an insanlar etip ta'rbiyalaw watani'mi'zdi'n` gu'llep jaynawi` ushi'n ha'r qashag'i'dan da za'rur. Bug'an erisiwde o'zbetinshe jumi'slar ja'rdeminde oqi'wshi'lardi'n` oqi'w-biliw ko'nlikpelerin payda etiwde u'lken a'hmiyetke iye.

Bunday ko'nlikpeler tek g'ana sabaq waqti'nda mug'allimnin` basshi'li'g'i` asti'nda payda boladi` dep tu'siniw naduri's boladi`. Al oqi'wshi` mug'allim jumi'slari'nda o'zlestirgen bilimlari u'stinde o'zbetinshe jumi'slardi` ori'nlaw arqali` qayta jumi's ali'p barmas eken, ular tez yaddan shi'g'i'p ketedi. Baslawi'sh klasslarda oqi'lg'an tekstler boyi'nsha klass benen birgelikte yamasa o'zbetinshe joba du'ziw, joba tiykari'nda bayan, shi'g'arma jazi'w, tekstte su'wretlengenlerge o'z pikirini bildiriw, baylani'sli` so'ylewdi awi'zeki ha'm jazba tu'rde bayan etedi, su'wretke qarap gu'rri'n` du'ziw si'yaqli` tu'rli tiptegi o'z betinshe jumi's tu'rleri jobalasti'rg'an.

O'z betinshe jumi'sti'n` u'lken bo'legin sabaqli'q ha'm tekst u'stinde islew tapsi'rmalari` quraydi`. Oqi'wshi` tekst u'stinde islew waqti'nda ondag'i` pikirdin` mazmuni'n tu'siniwge umti'ladi`. Na'tiyjede bilimlardi passiv qabi'l etiwden aktiv o'zlestiriwshige aylani'p baradi`. Baslawi'sh klass oqi'w sabag'lari'nda qollani'latug'i'n o'zbetinshe jumi's tiykari'nda og'an beriletug'i'n wazi'ypa ha'm tapsi'rmalar turadi`. Demek ol belgili da'rejede o'zlestirilgen bilim ha'm tu'siniklardi ta'kirarlaw arqali` bekkemlewge qarati'ladi`.

U'yge tapsi'rmalar sabaqli'qlarda soraw ha'm tapsi'rmalar tu'rinde ani'q ko'rsetilgen bolsada klassstag'i` oqi'wshi'lardi'n` uli'wma oylawi`, bilim da'rejesi, tayarli'g'i'na qarap olardi` ken'eytiriw yamasa qi'sqarti'w mu'mkin. Al ha'r qanday jag'day mug'allimnin` ani'q metodikalik ko'rsetpeleri talap etiledi. Belgili bir tema boyi'nsha wazi'ypalardi'n` duri's, ani'q, qi'sqa ha'm qi'ziqli` ta'rizde beriliwi baslawi'sh klasslarda ju'da a'hmiyetli talaplari'nan biri boli'p esaplanadi`. Ayi'ri'm hallarda

oqi`w sabaqlari`n baqlag`ani`mi`zda ko`pshilik oqi`wshi`lar u`yge tapsi`rmalari`n shala ori`nlag`ani` ayi`ri`mlari` bolsa ori`nlamay kelgenine gu`wa boldi`q. U`yge tapsi`rmalardi`n si`patsi`z ori`nlani`wi` mug`allim ta`repi`nen oqi`wshi`lardi`n bilim da`rejesin esapqa almasli`q, tapsi`rmalar ayi`ri`m waqi`tlari` qon`iraw bolg`annan keyin asi`g`i`sli`q tu`rde beriliwi, oqi`wshi`lardi`n u`yge tapsi`rmalari`n ku`ndelik da`pterlerine belgilep ali`wlari`n baqlap barmasli`q, tapsi`rmalardi`n tu`rli ta`rizde boli`wi`na itibarsizli`q tapsi`rmani` ori`nlaw jollari`n u`lgi retinde ko`rsetip bermeslik, tapsi`rmani`n ori`nlani`wi`n ha`r dayi`m baqlap barmasli`q, tapsi`rmani` islewge u`yretiw arqali` oni`n` tiykarg`i` ma`nisin ori`nlamag`an oqi`wshi`larg`a biypa`rwa qatnasta boli`wi`ni`n` aqibetleri boli`p tabi`ladi.

U`yge tapsi`rmani` ori`nlamasli`q o`tilgen temani` puxta o`zlestirmeslikke ali`p keliwi menen birge, oqi`wshi`lardi`n du`nya qarasi`na keri ta`sir o`tkeriwinde esten shi`g`armaw kerek.

Baslawi`sh klasslarda ha`m oqi`w sabaqlari`ni`n` ta`lim- ta`rbiya qurali` si`pati`ndag`i` wazi`ypasi` ko`rkem a`debiyatti`n`ruwhi`y,a`dep ikramli`q ta`rbiyali`q harakterinen kelip shi`qqan boli`p, mug`allim sabaqli` – oqi`wshi` qari`m qatnaslari` duri`s jolg`a qoyi`lsa g`ana go`zlegen na`tiyjege erisiw mu`mkin. Buni`n` ushi`n baslawi`sh klasslarda oqi`w sabaqlari`nda da “qanday oqi`ti`w kerek ? neni oqi`ti`w kerek? nege sonday oqi`ti`w kerek ?”- degen ma`selege ani`q kiritiw kerek. Bul boyi`nsha ta`lim ta`rbiya si`pati`nda erisiw ushi`n oqi`w sabaqlari`nda o`zbetinshe jumi`slari` arqali`:

a) 1-klasstan baslap aq oqi`wshi`larda kitapqa qi`zi`g`i`wshi`li`q oyati`w, kitapti`n` bilim ha`m estetikali`q zawi`q bag`shlaytug`i`nli`g`i` haqqi`nda tu`sinik payda etiw,

b) Oqi`wshi`lardi` sabaqli`q ha`m tekst u`stinde islew usi`llari` menen tani`sti`ri`p bari`w tekst u`stinde o`zlestiriwge erisiw,

v) Jazba jumi'slar (shi'g'arma bayan) o'tkeriwde shereklik, yari'm ji'lli'q yamasa ji'lli'q rejeler menen shegaralanbastan klasslar boyi'nsha basqi'shpa basqi'sh izbe-izlikke onnan u'zliksiz ta'lim sistemasi'nda jan'a reje tiykari'nda islewge o'tiw,

g) Klasstan ti's oqi'w ha'm tu'rli a'debiy keshelerde oqi'wshi'lardi'n' erkin ha'm teren' pikirlewine imkaniyat jarati'w si'yaqli' a'hmiyetli na'rselerdi sheshiw za'rur.

Oqi'w sabaqlari'nda ali'p bari'latug'i'n o'zbetinshe jumi'slardi'n' ta'lim sistemasi'ndag'i' orni', balani'n' ruwh'i'y baylig'i' ha'm oni'n' kitapxanli'q ma'deniyati menen ti'g'i'z baylani'sli'. Oqi'w sabaqli'g'i'da o'z aldi'ndag'i' wazi'ypalardi' ori'nlawda ta'limni'n' tu'rli forma ha'm metodlari'nan, ma'selen o'zbetinshe jumi'slardan o'nimli paydalanadi'. Sebebi bul sabaq kitapxanli'qqa su'yenedi desek qa'telespeymiz. Oqi'p biliw waqti'da sabaqli'qlar tiykarg'i' qural wazi'ypasi'n atqaradi'. Sabaqli'q, ertek kitaplar, oqi'w qollanbalari' u'stinde islew waqti'nda oqi'wshi'lardi'n' biliw da'rejesinin' na'tiyjeliligine erisiledi. Oqi'wshi'lardi'n' sabaqli'q u'stindegı xizmetti sabaqta baslanip, u'ye soraw-juwaplar ori'nlaw waqti'nda toli'q qa'liplesedi ha'm bayi'ti'ladi'. Soraw ha'm tapsi'rmalar ani'q, qi'sqa tu'sinikli bolg'anda g'ana ko'zde tuti'lg'an na'tiyjege erisiw mu'mkin. Oqi'wshi'lar sabaqli'qta berilgen tekstti oqi'w, mazmuni'n o'zlestiriw, reje du'ziw, qayta gu'rrin' etiw, ta'sirli oqi'w ha'mde o'zbetinshe jumi'slardi'n' basqa tu'rlerin ori'nlaw arqali' g'ana avtor ta'repinen so'z etilgen pikirlerdi toli'q tu'siniwge erisiw mu'mkin. O'z betinshe jumi'slardi'n' tiykarg'i' tu'rlerin biri bolg'an klasstan ti's oqi'w sabaq protsessi menen ti'g'i'z baylani'sli' boli'p, oqi'wshi'lardi'n' oqi'w biliw xizmetleri a'dep-ikramli'q ta'rbiyasi'nda o'zine ta'n ori'n tutadi'. Oqi'wshi'lardi' tekst u'stinde islewge u'yretiw usi'llari' oqi'w sabaqlari'nda o'zbetinshe jumi'slardi' sho'lkemlestiriwde tiykarg'i' ori'n tutadi'. O'z betinshe jumi'slar tiykari'nan tekst u'stinde islew arqali' a'melge asi'ri'ladi' ha'm tvorchestvali'q xarakterde boladi', qosi'msha

a`debiyatlardan (ertek kitaplar oqi`w qollanbalar) ken` tu`rde paydalani`wdi` na`zerde tutadi`.

Oqi`wshilardi oqitiw protsessinde o`zbetinshe jumislardi sho`lkemlestiriw, oni aktivlestiriwdin` forma ha`m metodlari, oqi`wshilardin` o`zbetinshe jumislarin sho`lkemlestiriw mashqalalari oqi`w sabag`inda o`zbetinshe jumislardi sho`lkemlestiriw ma`seleleri ko`pg`ana alimlar ilimiy izertlew jumislarin alip barg`an.

O`z betinshe jumi`slardi` ori`nlaw bari`si`nda tvorchestvoli`q izleniwleri na`tiyjesinde oqi`wshi`lardi`n` bilimlari teren`lesedi, du`nyag`a ko`z-qarasi` qa`liplesip baradi`. Olarda o`zinin` ku`sh ha`m imkaniyatlari`na isenim payda boladi`, turmi`sqa juwapkershilik penen qaraw sezimlari ta`rbiyalanadi`.

O`zbekstan Respublikasi` g`a`rezsizlikke erisip a`hmiyetli wazi`ypalardi` ku`n ta`rtibine qoydi`. Milliy g`a`rezsizlik ideyasi` bolsa, en` da`slep umi`ti`li`p barati`rg`an u`rip-a`detlerimizdi tiklew, ata-babalari`mi`zdi`n` miyraslari`n u`yreniwden baslanadi`.

Usi`g`an baylani`sli`, orta mektep bilimlendiriw sistemasi`n qaytadan, puxta oylap ko`riw, bag`darlama ha`m sabaqli`qlardi` tu`p-tiykari`nan o`zgertiw waqti` keldi. Tayarlani`p ati`rg`an oqi`w sabaqli`qlari`nda oqi`wshi`lardi` erkin pikirlewge u`yreti`wshi` tekstler, jumi`s tu`rleri, jumbaqar beriliwine ko`birek itibar qarati`li`wi` tiyis boladi`.

Ma`selenin` ja`ne bir ta`repi bar:

Sabaqli`q qansha jeterli da`rejede bolmasi`n, mug`allim oni` tu`sinip bolmasa, o`zlestire almasa ha`zirgi ku`n talabi`na juwap beretug`i`n da`rejede sabaq bere almaydi`.

Biz ma`selenin` a`meliy ta`repi de u`yreniw ushi`n mekteplerde si`naw-ta`jriybe jumi`slari`n ali`p bardi`q. Sabaqti` baqlaw ushi`n ta`jriybeli mug`allimlardin` sabaqlari`na kirip, oqi`wshi`lardi`n` o`z u`stinde islew da`rejesin h`a`m jetiskenliklerin esapqa aldi`q. To`mende mektepte ali`p bari`lg`an si`naw-ta`jriybe jumi`slari`n keltirip o`temiz.

3-klass

sa'ne: 15.03.12

pa'n: oqi`w

tema: Aqi`lli` bag`man

maqseti: Aqi`lli` bag`man ertegi haqqi`nda mag`li`wmat beriw. Miynet etiw arqali` ko`p na`rsege erisiw mu`mkin ekenligin oqi`wshi`lar sanasi`na sin`diriw. Balalarda erkin pikirlew qa`biletlerin ha`m awi`zeki so`ylew ko`nlikpelerin rawajlandi`ri`w.

Metod: ko`rgizbelilik, tusindiriw, soraw-juwap.

Sabaqi` qurallandi`ri`w: Ertek tiykari`nda islengen su`wretler.

Sabaq tipi: Jan`a bilim beriw.

Sabaqi`n` bari`si`:

I. Sho`lkemlestiriw bo`limi: sa`lemlesiw, qatnasti` ani`qlaw.

II. Jan`a temani` bayan etiw: Taxtag`a sa`neni jazi`p qoyi`ladi`, oqi`wshi`larg`a bu`gin jan`a temani` u`yreniwimizdi ayti`p, bo`limnin` ati`n taxtada jazi`w.

Miynet tu`bi-ra`ha`t.

Jan`a temani` tu`sindiriwden aldi`n oqi`wshi`lardan soraladi`:

-Qa`ne balalar miynet degende neni tu`sinesiz?

-

-Ne ushi`n miynet etiw kerek?

-

-Mine biz u`yrenetug`i`n bo`limimiz «Miynet tu`bi-ra`ha`t» dep ataladi`.

Soni` sizler qanday tu`sinesizler? Ne ushi`n miynet tu`bi ra`ha`t dep ataladi`?

-

Bunnan keyin balalardi`n` pikirleri uli`wmalasti`ri`ladi` ha`m miynet haqqi`nda tu`sinik beriledi. Son` u`yreniletug`i`n bo`limge bir neshe ertekler yag`ni`y «Aqi`lli` bag`man», «Aqi`l ha`m bayli`q», «En` kerekli ka`sip» t.b menen tani`satug`i`n jan`a oqi`ytug`i`n ertegimiz «Aqi`lli` bag`man» dep ataladi`. Sizler kishkentay waqti`n`i`zdan erteklerdi apalari`n`i`zdan, kempir apalari`n`i`zdan

esitkensizler, lekin erteklerdi kimler jazatug'i`nli`g'i`n esitpegensizler. Erteklerdi shayi`rlar, xali`q jaratadi`. Ertekler ju`da' qi`zi`q boli`p onda insannardi`n' turmi`si`, haywanlar, quslar, o`simlikler, sehirgerler qatnasadi`. Ertekler arqali` biz o`zimizdin' qanday xali`q iyesi boli`wi`mi`z kerekligi, ma`rt, epshil, ziyrek, pa`k, miynetsu`ygish, saqi`y boli`wi`mi`z kerekligin u`yrenemiz, bilip alami`z.

Balalarg'a ertek haqqi`nda tu`sinik berilgennen keyin jan'a ertek boyi`nsha azg'ana so`ylep, tekstke balalar di`qqati` qarati`ladi`.

Tekst magnit lentasi`na jazi`lg'an boladi`. Magnitafon qoyi`ladi`.

III. O`tilgen temani` tu`sindiriw.

Jan'a o`tilgen temani` tu`sindiriw ushi`n tekst oqi`wshi`larg'a so`yletiriledi (su`wret tiykari`nda).

Balalarg'a ertek boyi`nsha soraw-juwaplar beriledi:

-Ertek sizlerge unadi`ma?

-

-Bag'manni`n' neshe balasi` bar edi?

-

Olar qanday edi?

-

-Bag'man balalari`na qanday na'siyatlar aytqan eken?

-

-Balalar ne islegen edi?

-

-Alti`n qay jerde eken?

-

Dem ali`w miynetleri o`tkeriledi. Bunnan keyin so`zlik penen islesiw jumi`slari` ali`p bari`ladi`. Tekstte ushi`rasqan tusiniksiz so`zlerdi tu`sindiriw. Sabaq dawami`nda belsendi qatnasqan oqi`wshi`lar bahalanadi`.

IV. Sabaqti` juwmaqlaw.

U`yde tekstti tasirli oqi`w ha`m miynet haqqi`nda naqi`l-maqallar tawi`p, u`yrenip keliw tapsi`ri`ladi`.

Joqari`dag`i` sabaq boyi`nsha to`mendegishe juwmaqlardi` shi`g`ari`w mu`mkin.

Bunda mug`allim sabaqta oqi`wshi`lardi`n` so`z bayli`g`i`n rawajlandi`ri`wg`a, o`z betinshe jumi`s islewge u`yretiwege ha`reket etedi. Bunda tiykari`nan soraw-tapsi`rmalardi` ori`nlaw ha`m qayta gu`rrin` etiw menen shegaralanadi`.

Bilimlendiriw protsessindegi xizmet oqiwshinin` bilimlerin teren` ha`m ja`nede bekkemlewi, o`z qa`biletlerinin` aqliy rawajlaniwin ta`miyinleydi. Oqiwshilardin` sotsialliq belsendiligi, qa`bileti barliq jetiskenliklerinin` tiykari bolip tabiladi. Sebebi, ha`r bir oqiwshi o`zinin` miynet, ku`sh-g`ayrat, umtilislari menen g`ana belsendiligin arttiriwi mu`mkin. Mug`allim qanshelli da`rejede sheberlik penen oqiwshilardi oqitqani, ta`rbiyalag`ani menen balanin` o`zi ha`reket etpese, rawajlaniw jaqsi na`tiyje bermeydi. Sonday-aq, barliq ruwhiy-a`dep-ikramliliq kemshiliklerdin` tiykarg`i sebepshisi de adamnin` o`z xizmetin duris jolg`a qoymawi aqibetinde ju`zege keledi.

Uliwma bilimlendiiriw mekemelerinin` oqiwshilari oqiw protsessinin` a`hmiyetli nizamliqlarin jaqsi tu`sinip ha`m bilimlerin na`tiyjeli o`zlestiriw usillarin sanali tu`rde qollaniwlari ushin o`zbetinshe jumis metodikasin puxta biliwi, bilimlerdi bekkem iyelewde sistemali shinig`iwlarin orinlawi kerek boladi. O`zbetinshe jumislardin` qiyinshilig`i ha`m za`ru`rli miynet ko`lemi a`meliy ta`jriybe ha`m ko`nlikpelerin payda etiwge ja`rdem beredi, oqiwshilardin` belsendiligin asiradi, aqliy miynet ma`deniyatin jetilistirip, iyelegen bilimlerin ja`nede bekkemleydi. O`zbetinshe jumislardan u`yrenilgen bilim ju`da` a`hmiyetli. «Aqildi hesh na`rse menen toltirip bolmaydi. Ol erkin tu`rde ha`mme na`rseni o`z ishine qamtip aliwi ha`m qayta islewi kerek» deydi Disterverg. Mashqalanin` a`hmiyetliligi ha`m tarawda u`lken ko`lemde jumis atqariwina qaramastan, izertlewshiler arasinda onin` a`hmiyetine tekg`ana bir ta`repleme jantasiw joq. O`zbetinshe jumis tu`sinigi ha`r qiyli ta`riyipleniwi mu`mkin, biraq bul atama to`mendegishe ma`nilerde qollaniladi:

1) oqiwshi berilgen tapsirmalardi o`zbetinshe erkin tu`rde, mug`allimnin` ja`rdemisiz jaqsi orinlawi kerek;

2) oqiwshidan o`zbetinshe jumislar boyinsha erkin pikirlew menen birge, oqiw materialinda erkin bag`dar tan`lap aliwi talap etiledi;

3) jumistin` orinlaniwin qatan` reglament penen sheklenbesten, oqiwshig`a o`zbetinshe tapsirmalardi tan`law ha`m orinlaw ushin waqitti belgilew erkinligi beriledi.

3. Do'retiwshilik tu'rindegi o'z betinshe jumi'slardan paydalani`w.

Baslawi`sh klasslardi`n' oqiw sabaqli`g'i`nda soraw-juwaplar u'stinde islew, klastan ti`s oqi`w, tekst u'stinde islew, qayta gu`rrin' etiw, reje du`ziw si`yaqli` birqansha jumi`s tu'rlerinen ken' tu'rde paylanani`ladi`.

Sabaqlardi`n' ta'lim deregi, ta'rbiya orayi` ekenligi da'lillewdi talap etpeytug'i`n h'aqi`yqat. Biraq ol o'zi menen tillese alatug'i`n oqi`wshi`g'a g'ana o'zinin' kewlin ashadi`. Sebebi h'a'r qanday sabaqli`q oqi`wshi`ni`n' mug'allim tapsi`rmasi` tiykari`nda o'z betinshe xi`zmeti arqali` o'zlestiriledi. Baslawi`sh klass oqi`wshi`si` sabaqli`q bas oqi`w, oni`n' soraw-juwaplari` u'stinde basqati`ri`w, bayan, shi`g'armalar jazi`w, teksttin' mazmuni`n qayta gu`rrin' etiw, qi`sqarti`p h'a'm de bas qah'armanlardi` o'zgertip gu`rrin' etiw, a'debiy qah'armanlarg'a xatlar jazi`w tvorchesvtoli`q oqi`wshi` da'rejesine ko'teriledi. O'z betinshe jumi'slardi` sho'lkemlestiriwde oni`n' jetiskenligi, na'tiyjeliligi esapqa ali`ni`wi` za'ru'r. Soni`n' ushi`n klass oqi`wshi`lari`ni`n' tayarli`g'i` oni`n' jaqsi` na'tiyje beriw ta'miyinleydi.

O'z betinshe jumi'slar h'a'r tu'rli boli`p olar to'mendegilerden ibarat:

1. Sabaqli`qta berilgen materiallar u'stinde erkin islew;
2. Grammatikali`q qag'i`ydalar u'stinde erkin islew.
3. Sabaqli`qtag'i` shi`ni`g'i`wlar u'stinde erkin islew.
4. Do'retiwshilik jumislar (bayan ha`m shig`arma) u'stinde erkin islew.

Do'retiwshilik jumislar u'stinde erkin islew o'z betinshe jumi'slardi`n' biraz quramali` tu'ri esaplanadi`. Bunday jumi'slar, oqi`wshi`lar sanasi`na, olardi`n' tapqi`rli`g'i`na tiykarlanadi`. Oqi`wshi`lar belgili bir temalarda erkin juwmaq shi`g'ara aladi`. Buni`n' ushi`n oqi`wshi`lardi` do'retiwshilik jumislar u'stinde erkin islewge tayarlaw, a'piwayi`dan quramali`g'a qaray bari`w, oqi`wi`i`larg'a tapsi`rmani`n' tu'sinikli boli`wi`n ta'miyinlew, olardi` bilim ali`wg'a, u'yrenilgen bilimlerde ta'jriybede qollawg'a iytirmelew lazi`m. Do'retiwshilik jumislar u'stinde erkin islew protsessinde oqi`wshi`larg'a jeke ta'rtipte qatnasta boli`w barli`q klass oqi`wshi`lari`ni`n' belsendi qatnasi`wi`n ta'miyinleydi. U'lgermeytug'i`n h'a'm o'zlestiriwi to'men oqi`wshi`larg'a a'piwayi` tapsi`rma beriw a'h'miyetli.

Do'retiwshilik jumislar u'stinde erkin islewge jeterli waqi't aji'rati'wg'a da a'h'miyet qarati'w za'ru'r. Tapsi'rma ko'lemi quramali'li'g'i'na ko're waqi't belgilew jumi'sti'n' na'tiyjeliligin ta'miynleydi. Do'retiwshilik jumislar u'stinde erkin islew oqi'wshi'lardi'n' belsendiligin asi'radi'.

Shi'g'arma menen bayan biz ana tilin u'yretiwde teoriya menen a'meliyatti'n' bir-biri menen ushlasi'wi'ni'n' na'tiyjesi, soni'n' qurali' retinde qaradi'q. Sebebi, ob'ektivlik shi'nli'qti' tani'wdi'n' dialektikali'q joli' tikkeley seziwden abstraktikali'q oylawg'a ha'm onnan a'meliyatqa ko'shiw. A'meliyat-haqiqatti'n' o'lshegi, a'meliyat protsessinin' «ha'rekettin' na'tiyjesi degenimiz-sub'ektivlik belgili bir tekseriw ha'm haqi'yqat bar ob'ektivlik o'lshegi». Shi'g'arma menen bayan-teoriyalı'q bilimdi qabi'llawdi'n' duri'sli'g'i'ni'n' o'lshegi, yag'ni'y shi'g'arma menen bayan oqi'wshi'lar miynetin, balalardi'n' o'z basi'nan o'tken ta'jiriybeleri menen mektepte ha'm mektepten ti's alg'an bilimlerinin' na'tiyjesin ko'rsetedi.

Oqi'wshi'lardi'n' bayan menen shi'g'arma jazi'wg'a uyretiw bari'si'nda olarg'a qanday yol-jobalar menen sheberlikler beriletug'i'ni' belgilenedi. Sebebi oqi'wshi'ni'n' oyi'nda bar na'rse menen sheberlikti qalayi'nsha paydalani'p, olardi' jan'adan qanday yol-jobag'a u'yretedi, olardi' sheberliklerge u'yretetug'i'ni'mi'zdi' bilip almag'ani'nsha, jumi'stan belgili bir na'tiyje ku'tiw qi'yi'n.

Shi'g'arma juwmaq penen metodikali'q a'debiyatlar ayti'lg'an pikirlerdi sali'sti'ra oti'ri'p, oqi'wshi'lardi'n' jazba jumi'slari'nda jiberen qa'telerin eskertip, baslawi'sh klass oqi'wshi'lari' bayan menen shi'g'arma jazi'w bari'si'nda mi'naday pedagogikali'q sheberliklerdi uyreniwi tiyis'

1. Bayanda oqi'wshi'lar oqi'lg'an testi qabi'llap, sol qabi'llag'anlari'n qayta ayta ali'wg'a tiyis ha'm eslerinde qalg'an mag'li'wmatlardi' o'z so'zleri menen jazi'p beriwge u'yretedi, so'z qurami'n quraw ga'p quraw sheberliklerine u'yretedi. Usi' jumi'sti'n' bari'si'nda bir qatar so'z qurami' menen ga'plerdi, so'zler avtomatlani'p, oqi'wshi'ni'n' esinde qaladi', oqi'lg'an teksti qayta jazi'p beriw ushi'n so'zler menen ga'plerdi bir-biri menen baylani'sti'ri'wg'a u'yretedi. Usi'nday protseslerge yadlaw balalardi' shi'g'arma jazi'wg'a tayarlaw boli'p esaplanadi'.

2. Shi`g`arma usi`ni`latug`i`n temag`a tu`sinip, oni`n` jigin aji`rata ali`w islerini menen sheberligi qa`liplesedi. Mi`sali`, «Men qalay na`wbetshi boldi`m» tema boyi`nsha jazi`w tekserildi deyik. Bunda oqi`wshi` uli`wma na`wbetshi bolg`anda ne islew kerekligi, na`wbetshin` wazi`ypasi` haqqi`nda emes, o`zi na`wbetshi bolg`anda ne islew tiyis ekenligi haqqi`nda biliw kerek. Yamas, «men anama ko`meklesemen» temasi` berilse, uli`wma u`y jumi`slari`na balalardi`n` qalay ko`meklesetug`i`nli`g`i`, ne isleytug`i`ni` haqqi`nda emes, ol tema berilgen waqqi`tta qanday jumi`slarg`a ko`meklesetug`i`nli`g`i` tuwrali` jazi`wi` kerekligin oqi`wshi` aji`ratatug`i`nday boli`wi` kerek.

3. Shi`g`arma jazi`w ushi`n material jazi`w usi`llari` menen sheberligi. Yag`niy materiyal ji`ynaw bari`si`nda baqlawdi`n` geybir usi`llari`na u`yretiw, oni` qabi`llati`w sheberligine uyreniw. Mi`sali`, «u`y qalay sali`ndi`» temasi` boyi`nsha materiyal ji`ynaw bari`si`nda balalardi`n` geybirewi u`y ishinen sorawi`, endi birewleri kitap oqi`w arqali`, birewleri eger jaqi`n jerde quri`li`s bolsa, soni`n` basi`na bari`p, ko`zbe-ko`z baqlaw arqali` t.b. usi`llar menen baqlawlari` mu`mkin. Eger oqi`wshi`ni` materiyal ji`ynaw islerine u`yretpegen bolsa, ol shi`g`arma jumi`si`nda talay-talay sa`tsizliklerge ushi`raydi`. Sonli`qtan baslawi`sh klasstan baslap balalarg`a baqlay biliwge, kitap penen jumi`s islew, suwretlerge qarap qabi`llay bilwge, ekskursiya materiyallari`n ji`ynap eslerinde saqlay biliwge u`yretip, birme-bir bul shi`ni`g`i`wlardi` u`yretiw sheberliklerin jetildiriwdi iske asi`ri`w kerek.

4. Biletug`i`ni`n, yamas, ji`ynag`an materiyallari`n ju`yeley ali`w isleri, sheberligi, bug`an baslawi`sh klass oqi`wshi`lari` da`slepki waqi`tlari` bayan arqali` u`yretiledi. Sebebi materiyaldi`n` ju`yesin belgilew, oni` bo`lekke bo`liw, at qoyi`w ha`m kerisinshe, ga`pte ayti`latug`i`n oy ju`ymesin sa`ykeslendirip, ha`r bo`lekti bir-biri menen jalg`asti`ri`w yamas, shi`g`arma menen bayanni`n` jobasi`n jasaw kishkene balalarda a`piwayi`g`a tu`speydi. Bul qi`yi`nshi`li`qti` jen`iw ushi`n balalar aldi` menen tayar tekstin` ju`yesin baqlap ali`p bari`ladi`, yag`ni`y qandayda bolmasi`n, tekstin` belgili bir ju`ye menen qurasti`ri`latug`i`ni`n ug`i`nadi`, son`nan birme-bir ko`rgen- bilgenleri haqqi`nda ga`p qurasti`rg`anda da, oni` suliw etip

ali`wg`a u`yretedi. Eger oqi`wshi` bug`an u`yrenbese, ji`ynag`an materiyallari`n qalay jazi`wdi` bilmey, biletug`i`nlari`n ayti`p beriwdin` retin taba almay, esh na`rse jazbay oti`ri`p aladi`, al geybir jag`dayda oti`ri`p-oti`ri`p, i`zalani`p ji`lap jiberetug`i`n balalar da ushi`rasadi`. Bunday jag`daylar balalardi` shi`g`arma jazi`wg`a qi`zi`qti`ri`wdi`n` orni`na kerisinshe ta`sir etedi de, olardi`n` shi`g`arma jazi`wg`a intasi`n kemitedi.

5. Oqi`wshi`lardi`n` o`z oyi`n ha`m qa`biletin bildiriw qa`bileti. Oyi`n duri`s bildiriw degen shi`g`arma yaki bayan jazg`anda belgili tillik normani` saqlaw, a`debiy tildi paydalana biliw sheberligi, ga`plerdi bir-biri menen baylani`sti`ri`p, a`piwayi` til menen jetkize ali`w sheberligi, al oyi`n tu`siniqli bildiriw degenimiz oqi`wshi`ni`n` oyi`ni`n` da`l, ani`q boli`wi` usi`g`an baylani`sli` boladi`.

Shi`g`armi` menen bayan jazi`w bari`si`nda balalar ko`plegen jan`a so`zler menen so`z tirkeslerin u`yrenedi. Olar arqali` balalardi`n` leksikali`q qori` bayi`p, tilleri rawajlanadi`. Mug`alim balalardi`n` tu`siniwine qi`yi`nshi`li`q keltiredi-aw degen so`zler menen so`zlerdi tu`sindirip, til rawajlandi`ri`w shi`ni`g`i`wlari`n ju`rgizip oti`radi`. Mi`sali`, oqi`wshi`lar qi`s waqti`ndag`i` ha`r qi`yli` yamasa tabiyatti` suwretlew, temag`a shi`g`arma jazatug`i`n bolsa, qardi`n` ko`rinisin bir neshe so`z benen bildiriwge bolatug`i`nli`g`i`n (appaq qar, g`u`mis qar, jalt-jult etken qar, aqsha yamasa u`pildek qar). bunday tayarli`q jumi`slari` ko`binese grammatikadan o`tiletug`i`n tillik materiyalg`a say, grammatika oqi`w sabaqlari`nda ju`rgiziledi.

6. Jazg`anlari`n tekseriw, du`zetiwi, jaqsi`law sheberligi. Bul da biraz qii`nshi`li`q keltiretug`i`n juwapkerli jumi`s. Oqi`wshi`lar bayan, shi`g`arma jazg`anda ko`binese buri`n pitirip, mug`allimge birinshi boli`p tapsi`ri`wg`a asi`g`adi` da, jazg`anlari`n qayta oqi`maydi`, solay etip, jazg`an jumi`slari`ni`n` birde-bir so`zin, ya irkilis belgisin ya ha`rip qa`tesin du`zetpesten tapsi`radi`.

Usi`lay bayan menen shi`g`arma jazi`wg`a u`yretiw ushi`n jay ga`p penen quramali` ga`p sintaksisin bilip qoyi`w jetkiliksiz. O`ytkeni, jumi`sti`n` bul tu`rinde jeke-jeke ga`pler qurasti`ri`li`p qana qoymaydi`, soni`n` menen bir qatar tutas tekst jasaladi`.

Joqari`dag'i` do`retiwshilik jumi`sti`n' tu`rlerin temag'a baylani`sti`ri`p, o`z orni` menen sabaqta yamasa u'y jumi`si` si`pati`nda qollani`w-oqi`wshi`lardi`n' o`tilgen temani` teren' o`zlestiriwine ja`rdem beredi, olardi` tapqi`rli`qqa u'yreledi. Ha'r qanday jag`dayda da olardi` erkin pikirlewge u'yreledi.

Juwmaqlaw

Ha`zirgi waqi`tta bilimlendiriw tarawı`nda ken` tu`rde qollanı`latug`i`n oqi`wshi`lardı`n` o`zbetinshe jumi`slari` bilimnin` si`pati`n asi`ri`wshi` tiykarg`i` bo`lim si`pati`nda har dayı`m pedagoglar menen ilimiy izertleniwshilerdin` di`qqat orayı`nda bolı`p kelgen

Oqi`wshi`lardı` o`z betinshe bilip ali`wg`a tayarlaw jumi`slari` baslawi`sh klasstan-aq baslanadı`. Oqi`wshi`larda sabaqta o`z betinshe islewge u`yretilse, mug`allim ayi`ri`m oqi`wshi`lar menen jeke islesiw ori`nlarg`a tiyisli ja`rdem beriw imkaniyatı`na iye boladı`.

Mug`allim o`z betinshe jumi`slardı` sabaq dawamı`nda qollang`anda to`mendegi talaplarg`a su`yene oti`ri`p is ali`p bari`wi` zarur:

1. O`zbetinshe jumi`slar materialdin` ha`reketine ko`re belgileniwi tiyis,
2. O`zbetinshe jumi`slar a`piwayi`dan quramali`g`a qarap bari`wi` kerek,
3. O`zbetinshe jumi`slar dawamı`nda oqi`wshi`larg`a ma`lim h`am ma`lim emes materillar ortası`nda o`zara baylani`s payda etiliwi kerek,
4. O`zbetinshe jumi`slar pedagogikalı`q – psixologiyalı`q ta`repten tiykarlang`an bolı`wi` za`rur.
5. O`zbetinshe jumi`slar oqi`wshi`lardı`n` biliw xizmeti aktivligin asi`ri`wg`a xi`zmet etiwı za`rur.
6. Oqi`wshi`larg`a zerigerli bolmasli`g`i` ushi`n o`z betinshe jumi`slardı`n` tu`rli formalari`nan paydalani`w za`rur
7. Baslawi`sh klasslarda o`z betinshe jumi`slardı` sho`lkemlestiriw waqti`nda ko`rgizbeli qurallardan ko`birek paydalani`w kerek.
8. O`z betinshe jumi`slar turmi`s penen baylani`sli` bolı`w kerek
9. O`zbetinshe jumi`slardı`n` juwmag`i`nda oqi`wshi`lardı`n` jumi`si` juwmaqlanı`wi` ha`m aktiv bilimli, o`z betinshe pikirleytug`i`n si`yli`qlanı`wi` tiyis.
10. O`zbetinshe jumi`slardı` sho`lkemlestiriwde oqi`wshi`lardı`n` real imkaniyatlari`n esapqa ali`w kerek.

O`z betinshe jumi`slar sabaqti`n` si`pati`n asi`ri`wg`a qural boli`p esaplanadi`.
Sonday-aq oqi`wshi`larg`a u`yrenilip ati`rg`an predmetke qi`zi`g`i`wshi`li`q oyatadi`,
o`z u`stinde islew ko`nlikpelerin qa`liplestiriwge ja`rdem etedi.

PAYDALANILG`AN A`DEBIYATLAR

1. Karimov I.A «Ba`rkamal avlod-O`zbekiston taraqqiyotini`ng poydevori» Toshkent, « Sharq» 1997-y/
2. Karimov I.A « O`zbekistan XXI asirga intilmoqda» - Toshkent «Ozbekiston» 1999 y.
3. Karimov I.A « Barkamol avlod orzusi» - Toshkent, «Sharq» 1999.y
8. Boshlangish talim davlat standartlari`.
9. Xasanova G «Boshlang`ich sinflarda darslarni pedagogik texnologiya asosida tashkil etish» - «Pedagogik talim », 2011.y., 3-son
10. Shukurov X., Karimov R., va boshq. «Yangi pedagogic-Texnologiyalar oquv tarbiya jarayoniga» - Guliston, 1997 y.
- 11.Q Pirniyazov baslawi`sh klasslarda qaraqalpaq tilin oqi`w metodikasi. No`kis. 1993.
12. J Qayirbaev. Birinshi klassta sawat ashi`w metodikasi` No`kis. 1989
13. Qosnazarov Q., Abdujabbarova J. «Moduli sabaq texnologiyasi», «Mug`allim ha`m u`zliksiz bilimlendiriw» jurnali, No`kis, 2011j., 3-san
- 15.Qosnazarov Q. Oqi`wshi`lardi`n` bilimin bahalawdin` reyting sistemasi. Ustaz gazetasi.
16. Qosnazarov Q. Jan`a pedagogikali`q texnologiyalardan sabaq barisinda paydalani`w. Ustaz gazetasi. 1999 – 2005 j.
17. A. To`legenov, N. Bekniyazova. Baslawshi klasslarda ana tilin oqi`tiwda izbe-izlik ha`m u`zliksizlikti ta`miyinlew jollari` No`kis. 2004.
18. N. Bekniyazova. Oqiw sabaqlari`nda oqi`wshi`lardi`n` o`z betinshe jumi`slari`n sho`lkemlestiriw metodikasi. No`kis 2005
- 19.A.Esemuratov, J.Qayi`rbaev. A`lippe kitabi`na metodikali`q ko`rsetpe. No`kis-1991- j.
20. B.Qutli`muratov,N.Ta`jenov «Oqi`w kitabi`» 1-klass ushi`n sabaqli`q. No`kis «Bilim» 2012-j

21.B.Qutli`muratov,N.Ta`jenov,B.Qa`limbetov «Oqi`w kitabi`» 2-klass ushi`n sabaqli`q. Tashkent «Wzbekiston» 2012-j

22.B.Qa`limbetov, J.Uspanova, X.Abdijabbarova

«Oqi`w kitabi`» 3-klass ushi`n sabaqli`q. Tashkent «Wzbekiston» 2012-j

24.Ye Da`wenov, J.Uspanova, X.Abdijapparova. «Ana tili» 3-klass ushi`n sabaqli`q. Tashkent «Wzbekiston» 2012-j

25. Ye Da`wenov, J.Uspanova «Ana tili» 4-klass ushi`n sabaqli`q. Tashkent «Wzbekiston» 2011-j

26.Y.Berdimuratov,J.Pirniyazov.Q.Allanazarov, J.Uspanova

«Oqi`w kitabi`» 4-klass ushi`n sabaqli`q. Tashkent «Wzbekiston» 2011-j

27. K.Qosimova, S. Matchonov, X. G`ulomova, Sh.Yo`ldosheva, Sh.Sariyev. Ona tili wqitish metodikasi Toshkent «Noshir» nashriyoti 2009-y

28.M.Yembergenova .Qaraqalpaq tilin oqi`ti`w metodikasi` 4-klaslar ushi`n oqi`w metodikali`q qollanba No`kis «Qaraqalpaqstan» 2013-j

29. [http: www. ziynet. uz](http://www.ziynet.uz)

30. [http: www. ilm. uz](http://www.ilm.uz)

31. [www. pedagog. uz](http://www.pedagog.uz)